

بررسی مفهوم هتک حرز در سرقت‌ها به اینترنت *

سید محسن رضوی اصل **

دکتر احمد مرادخانی ***

چکیده

یکی از مسائلی که در سرقت‌های اینترنتی به بررسی دقیق جهت تطبیق با احکام فقهی نیاز دارد، مسئله حد در سرقت‌های اینترنتی است. این مسئله در صورت امکان اجرا، احراز همه شرایط لازم برای اجرای حد قطع را می‌طلبد. یکی از این شرایط، تحقق هتک حرز در سرقت اینترنتی است. با بررسی مفهوم هتک و شیوه‌های انجام آن در وبسایت‌ها و دستگاه‌های رایانه‌ای و همچنین توجه به تعریف فقهی و حقوقی حرز، و اینکه تشخیص حرز متناسب برای هر مال از طرف شارع، به عرف و رویه جاری در هر جامعه محول شده است، هتک را از مصادیق هتک حرز در فضای مجازی می‌توان به‌شمار آورد. این رفتار از طریق شکستن قفل نرم‌افزاری وبسایت‌ها و یا دستگاه‌های رایانه‌ای رخ می‌دهد و دلیل آن نیز قضاوت و نظر عرف، و رویه موجود در میان کاربران اینترنت و متخصصان حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

کلیدواژه‌گان: سرقت اینترنتی، هتک حرز، فضای مجازی، هتک، جرایم رایانه‌ای.

* این مقاله از رساله دکتری نویسنده با عنوان «سرقت‌های اینترنتی از منظر فقه امامیه و حقوق موضوعه» استخراج شده است.

** دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم. (نویسنده مسئول مکاتبات)

mohsen.razavy@gmail.com

*** استادیار گروه فقه و حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم (نویسنده مسئول مقاله) ah_moradkhani@yahoo.com

برای تحقق هر جرم، اعم از سنتی و اینترنتی، وجود ارکان عمومی و اختصاصی آن جرم لازم است. در همه انواع سرقت، چه فیزیکی و چه اینترنتی، سه رکن اختصاصی آن عبارتند از: سارق، مال مسروقه و فردی که مورد سرقت قرار می‌گیرد. ارکان عمومی تشکیل‌دهنده این جرم نیز مانند دیگر جرایم عبارتند از: ۱. عنصر مادی؛ ۲. عنصر معنوی یا روانی و ۳. عنصر قانونی. درباره عنصر مادی سرقت اینترنتی، که «ربایش داده‌ها و اطلاعات متعلق به دیگری» است، باید توجه داشت که تحقق آن مستلزم دسترسی سارق به دستگاه یا شبکه رایانه‌ای موردنظر او است؛ این عمل می‌تواند به صورت نسخه‌برداری و یا انتقال داده‌ها صورت گیرد (محمدنسل، ۱۳۹۲: ص ۱۰۲). عنصر معنوی یا روانی جرم سرقت اینترنتی نیز همانند سرقت سنتی، قصد سارق در ربودن مال دیگری است که شامل دو بخش سوءنیت عام و سوءنیت خاص می‌شود. درباره عنصر قانونی این جرم، اگرچه در قوانین فعلی ایران سرفصل جداگانه‌ای با عنوان «سرقت اینترنتی» مطرح نشده است، ولی با کمی تأمل مصادیق آن را با «قانون جرایم رایانه‌ای» و همچنین قوانین مربوط به سرقت‌های فیزیکی می‌توان تطبیق داد. مهم‌ترین صراحت قانونی در این باره، ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه‌ای است که از راه آن می‌توان به جرم‌انگاری سرقت‌های اینترنتی پرداخت. در فصل سوم این قانون (سرقت و کلاهبرداری مرتبط با رایانه) ماده ۱۲ به سرقت‌های رایانه‌ای اختصاص داده شده است. عنوان «سرقت رایانه‌ای» سرقت‌هایی را دربر می‌گیرد که رایانه در آنها وسیله ارتکاب جرم است. به همین دلیل می‌توان گفت که رابطه میان سرقت رایانه‌ای و سرقت اینترنتی، عموم و خصوص مطلق است؛ زیرا هر سرقت اینترنتی را می‌توان سرقت رایانه‌ای دانست، درحالی‌که هر سرقت رایانه‌ای الزاماً سرقت اینترنتی نیست. دلیل این مطلب آن است که بسیاری از سرقت‌های رایانه‌ای بدون اتصال رایانه به اینترنت انجام می‌شوند؛ مانند سرقت فیلم از دستگاهی رایانه‌ای با کپی نمودن آن بر روی فلش. در این حالت هرچند سرقت انجام شده سرقت رایانه‌ای نام می‌گیرد ولی سرقت اینترنتی به‌شمار نمی‌آید؛ این درحالی است که برای ارتکاب سرقت اینترنتی، اتصال رایانه به شبکه اینترنت لازم است. البته، منظور از رایانه در این نوشتار

فراتر از رایانه‌های شخصی بوده و همه انواع رایانه‌ها را دربر می‌گیرد؛ در این صورت حتی گوشی‌های تلفن همراه نیز جزء رایانه‌ها طبقه‌بندی می‌شوند.

حال، مسئله اصلی در این نوشتار آن است که اگر سرقت‌های اینترنتی را مشمول احکام بیان‌شده درباره سرقت‌های سنتی دانسته و به امکان اجرای حد سرقت در این گونه از سرقت‌ها قائل باشیم، آیا در سرقت اینترنتی نیز همانند سرقت سنتی، امکان تحقق هتک حرز وجود دارد یا خیر؟ احراز این شرط آنجا اهمیت بیشتری می‌یابد که در بررسی نظرات فقیهان مشاهده می‌شود برخی از آنها، مانند آیت‌الله سیستانی، به امکان اجرای حد سرقت در سرقت‌های اینترنتی، البته به شرط فراهم آمدن همه شرایط لازم برای اجرای حد سرقت، قائل‌اند. بنابراین، با توجه به گسترش روزافزون سرقت‌های اینترنتی و نبودن بحث، در این نوشتار پس از بیان توضیحاتی کوتاه درباره موضوع سرقت اینترنتی، به بررسی مفهوم حرز، و امکان یا عدم امکان هتک آن در سرقت‌های اینترنتی با تکیه بر ادله موجود پرداخته شده است.

۱. موضوع سرقت اینترنتی

موضوع بزه سرقت اینترنتی، «داده و اطلاعات» است که به تعبیر ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه‌ای، باید متعلق به دیگری باشد؛ خواه این داده‌ها، دارای ارزش مالی باشند؛ مانند یک فرمول، و خواه دارای ارزش مالی نباشند؛ مانند مقاله‌ای پذیرفته‌شده برای چاپ در مجله، و خواه دارنده داده، خودش آنها را پدید آورده باشد؛ مانند متن کتاب، یا اینکه آن داده را از دیگری خریداری نموده یا از دیگر راه‌های قانونی به دست آورده باشد؛ مانند خرید امتیاز نشر یک کتاب توسط ناشر از نویسنده آن. بنابراین، چنانچه داده‌ها قبل از سرقت، به هر نحو ممکن، به مالکیت کسی درآمده باشند که به نسخه‌برداری یا انتقال آنها اقدام نموده است، عنوان سرقت اینترنتی مشمول چنین شخصی نشده و جرم سرقت منتفی است؛ هرچند قانونگذار در قانون جرایم رایانه‌ای در چنین مواردی، مانند زمانی که داده‌های مشترکی را یکی از شرکا سرقت کرده باشد، حکمی را بیان ننموده است (همان)؛ اما سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا داده‌ها و اطلاعات موجود در فضای مجازی را می‌توان مال به‌شمار آورد؟ به عبارت دیگر، آیا داده‌ها و اطلاعات مالیت دارند؟

در پاسخ به این سؤال باید در نظر داشت که از نگاه فقه شیعه، آنچه به نظر عرف، قابل دادوستد باشد، مال شمرده می‌شود (شیخ طوسی، ۱۴۲۸ق: ج ۳، ص ۱۵۹). به دیگر سخن، به نظر بیشتر فقیهان: «المُرَادُ مِنَ الْمَالِ الْظَاهِرُ هُوَ إِنَّ كُلَّ شَيْءٍ يَكُونُ مَطْلُوباً وَ مَرْغُوباً عِنْدَ النَّاسِ: مال هر چیزی است که مورد رغبت و میل مردم باشد». پس هر چیزی که نزد مردم، مطلوب و مرغوب بوده و بر طرف‌کننده نیازهایشان باشد، مال به‌شمار می‌آید (بجنوردی، ۱۳۸۹ق: ج ۲، ص ۲۹). برخی دیگر از فقیهان نیز عقیده دارند: «المَالُ مَا يَبْدُلُ بِإِزَائِهِ الْمَالُ؛ مال هر چیزی است که در برابر آن مالی پرداخت می‌شود» (انصاری، ۱۴۱۵ق: ج ۱، ص ۲۹). در عرف جامعه امروزی، بیشتر داده‌ها و اطلاعات موجود در فضای مجازی، ارزش مالی و مبادلاتی داشته و خرید و فروش می‌شوند و بسیاری از نیازهای اساسی بشر هزاره سوم از طریق دادوستد داده‌ها و اطلاعات تأمین می‌گردند. از این رو، باتوجه به تعریف سرقت در قانون مجازات اسلامی به «ربودن مال متعلق به غیر»، و همچنین بررسی شرایط و امکانات موجود در فضای مجازی می‌توان گفت که تعریف «مال» شامل داده‌ها و اطلاعات موجود بر روی دستگاه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای نیز می‌شود؛ ولی این بدان معنی نیست که هرگونه اطلاعاتی که در سایت‌ها و دستگاه‌های رایانه‌ای ذخیره می‌شوند، دارای ارزش مالی هستند؛ آن داده‌هایی نیز که جنبه مالی دارند، می‌توانند یا همچون عین مال بوده و ذاتاً مالیت داشته باشند و یا اگر داده‌ها عین مال نیستند، دارای اعتبار مالی بوده و جامعه یا حکومت به آنها اعتبار مالی بخشیده باشند. نمونه این موضوع، اسناد الکترونیکی بانکی هستند که اگرچه فی‌نفسه مالیت ندارند ولی قوانین و مقررات موجود به آنها ارزش مالی و مبادلاتی داده‌اند (موسوی و قربانی، ۱۳۸۹: ص ۷۱۳). کمیسیون قوه قضائیه در این مسئله چنین اظهار نظر کرده است: «اطلاعات و برنامه‌هایی که به حافظه رایانه سپرده یا روی دیسکت ضبط گردیده یا خریداری می‌شوند یا برای تولید آنها مبالغی هزینه می‌گردد، بنابه مراتب، این اطلاعات در حکم اموال منقول و جزء دارایی شخص بوده و با واسطه، قابلیت مبادله و قبض و اقباض را دارند و در بازار آزاد نیز در معرض خرید و فروش قرار می‌گیرند. لذا سرقت اطلاعات در صورتی که متعلق به دیگری بوده و اختصاصاً مال او به‌شمار آید، درخور مجازات است» (سالاری، ۱۳۸۹: ص ۳۴۸). البته، برای حمایت

قانون از داده‌هایی که متعلق به دیگری است، باید آن داده‌ها در رایانه او یا جایی باشد که به‌طور قانونی، مکان قرار گرفتن داده‌های آن فرد است.

همچنین در ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه‌ای، قید «غیرمجاز» ذکر شده است که نشان می‌دهد باید موضوع سرقت، به‌صورت غیرمجاز نسخه‌برداری شده یا انتقال داده شود؛ بنابراین، اگر شخصی دسترسی به داده‌های خود را برای اشخاص معینی مجاز بداند، یا منوط به داشتن شرایطی مانند دارا بودن کد اشتراک یا دانشجو بودن نماید، و شخصی که جزء اشخاص مجاز نبوده و یا شرایط موردنظر را ندارد، به داده‌ها دسترسی یافته و به نسخه‌برداری یا انتقال آنها اقدام نماید، عمل وی مشمول عنوان سرقت رایانه‌ای و اینترنتی، و سزاوار مجازات‌های مشخص شده در ماده ۱۲ مذکور است. همچنین در حالتی که نفوذ و برداشتن داده‌ها از یک دستگاه یا شبکه رایانه‌ای براساس مجوزهای قانونی و قضایی صورت گرفته باشد، این عمل، هرچند با رضایت مالک دستگاه یا شبکه رایانه‌ای نباشد، مشمول عنوان سرقت اینترنتی نمی‌شود (محمندنسل، ۱۳۹۲: ص ۱۰۲).

البته باید توجه داشت قید «غیرمجاز» شامل حالتی نیز می‌شود که مالک اصلی از نسخه‌برداری یا انتقال بخشی از داده‌ها رضایت دارد، ولی شخص استفاده‌کننده از بخش‌های دیگری از داده‌ها، که برداشت آنها با رضایت مالک اصلی همراه نیست، نسخه‌برداری کرده یا آن داده‌ها را به دستگاه خود انتقال دهد؛ در این صورت، عمل وی مشمول عنوان سرقت اینترنتی است و قید «غیرمجاز» درباره عمل وی صدق می‌کند. در نتیجه، در تعیین و تحقق موضوع سرقت اینترنتی، توجه به مسئله رضایت یا نارضایتی مالک و حالت‌های مختلفی که برای آن می‌توان در نظر گرفت، اهمیت فراوانی دارد.

۲. بررسی مفهوم حرز

مبحث بررسی مفهوم حرز، به دو بخش تعریف حرز و ادله اعتبار حرز تقسیم می‌شود. نخست، در بخش تعریف، تعاریف لغوی و اصطلاحی حرز از دیدگاه اهل لغت و فقیهان بیان می‌شود و پس از آن، ادله فقیهان بر شرط بودن حرز بررسی می‌گردد.

۱-۲. تعریف حرز

در کتاب مصباح‌المنیر، حرز این‌گونه تعریف شده است: «المكانُ الَّذی یحفظُ فیهِ؛ یعنی جایی که در آن چیزی حفظ می‌شود» (فیومی، ۱۳۷۴: ج ۲، ص ۱۲۹). در کتاب مجمع‌البحرین از آن با عنوان «موضع الحصین؛ یعنی جایگاه استوار» نام برده شده است (طریحی، ۱۴۰۳ق: ج ۴، ص ۱۵). در فرهنگ فارسی حرز به معنای «جای استوار، پناهگاه، بهره، حظ و نصیب» آمده است (معین، ۱۳۷۷: ج ۱، ص ۱۳۴۷). شهید ثانی رحمته الله علیه حرز را این‌گونه تعریف کرده است: «حرز چیزی است که با بستن، قفل کردن یا دفن کردن در مکانی آباد، از تصرف دیگران محفوظ است یا بنابر قولی دیگر، آن چیزی است که با دیدن مراقبت می‌شود» (۱۳۸۵: ج ۱۳، ص ۲۰۴).

البته، برخی از فقیهان سعی کرده‌اند تعریف جامع و مانعی برای حرز ارائه دهند: مثلاً شیخ طوسی رحمته الله علیه در کتاب‌النهاییه فی مجرد الفقه و الفتاوی فرموده است: «و الحرزُ هو کُلُّ مَوْضِعٍ لَمْ یُکُنْ لِغَیْرِ الْمُتَصَرِّفِ فِیهِ الدُّخُولُ إِلَیْهِ إِلَّا بِأَذْنِهِ، أَوْ یُکُونُ مَقْفَلًا عَلَیْهِ أَوْ مَدْفُونًا...؛ یعنی حرز آنجایی است که غیرمالک، بدون اذن، حق وارد شدن به آنجا را ندارد و یا از وی قفل شده یا مدفون شده...» (شیخ طوسی، ۱۴۰۰: ص ۴۱۷)؛ همچنین او در کتاب‌های المبسوط و تبیان، و ابن‌زهره در غنیة و فاضل مقداد در کنز‌العرفان این تعریف را به فقیهان امامیه نسبت داده‌اند (صاحب‌جواهر، ۱۳۹۰: ج ۲، ص ۳۴۲).

در بررسی حقوق موضوعه داخلی نیز مشاهده می‌شود که حرز در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، تعریف نشده بود و فقط در ماده ۲۲۶ آن، طی بند دوم تصریح شده بود که «سرقه در جایی واقع شده باشد که به واسطه درخت، بوته، پرچین یا نرده محرز بوده و سارق حرز را شکسته باشد». در واقع، طبق این بند «درخت، بوته، پرچین و نرده» از مصداق‌های حرز به‌شمار آمده است؛ همچنین، ماده ۲۱۳ قانون حدود و قصاص مصوب ۱۳۶۲ در بند دهم خود، در تعریف حرز گفته بود: «... مال در آن به‌منظور دور بودن از انظار و دستبرد نگهداری می‌شود»؛ تبصره ۱ ماده ۱۹۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ نیز در تعریف حرز چنین بیان می‌کند: «حرز عبارت است از محل نگهداری مال به‌منظور حفظ از دستبرد»؛ در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، طی ماده ۲۶۹، حرز این‌گونه تعریف شده است: «حرز عبارت

از مکان متناسبی است که مال عرفاً در آن از دستبرد محفوظ می‌ماند».

۲-۲. ادله فقیهان بر اعتبار حرز

با بررسی آثار عالمان پیشین و معاصر مشاهده می‌شود که بنابر نظر اکثریت فقیهان، از آنجایی که حقیقت شرعیه درباره حرز وجود ندارد، به‌منظور تشخیص حرز متناسب برای هر مال، باید به عرف جاری در جامعه رجوع کرد (علامه حلی، ۱۴۱۳ق: ج ۳، ص ۵۶۰)؛ تعاریف فراوانی که فقیهان برای حرز ارائه کرده‌اند نیز به‌همین دلیل است. البته گفتنی است که نظر عرف زمانی مستند اعتبار حرز بودن چیزی است که در هر مورد، نخست، فقیه نظر عرف مبنی بر حرز بودن چیزی را با ادله موجود مطابقت دهد؛ پس از آن، در صورتی که عرف جاری در جامعه با ادله اعتبار حرز تطبیق‌یافتنی باشد و مورد مطرح‌شده، حرز متناسب آن مال تشخیص داده شود، او به اعتبار حرز بودن آن چیز حکم دهد. بنابر نظر مشهور فقیهان، عمده ادله و مستندات موجود درباره اعتبار حرز دو چیز است: نخست، روایات وارده از پیامبر اسلام ﷺ و ائمه اطهار علیهم‌السلام؛ و دوم، اجماع، اعم از محصل و منقول.

۲-۲-۱. روایات

الف. سکونی از امام صادق علیه‌السلام چنین نقل می‌کند که امام علیه‌السلام به‌نقل از امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرمودند:

«لَا يَقْطَعُ إِلَّا مَنْ نَقَبَ بَيْتاً أَوْ كَسَرَ قُفْلاً...؛ دست سارق قطع نمی‌شود، مگر اینکه به خانه‌ای نقب زند یا قفلی را بشکند» (حر عاملی، ۱۴۱۶ق: ج ۱۸، ص ۵۰۹).

در این روایت، «نقب» به‌معنی سوراخ کردن و «کسر» به‌معنای شکستن است. باتوجه‌به معنای این روایت، برخی فقیهان معتقدند که هتک حرز وقتی صادق است که برای بیرون آوردن مال از حرز، قفلی شکسته یا نقبی زده شود و هتک حرز به‌نحو غیرفیزیکی موجب قطع ید نمی‌شود؛ اما دقت فقهی در این روایت نشان می‌دهد که قفل یا نقب خصوصیتی نداشته و نمی‌توان از آن استفاده حصر کرد. از این‌رو، هتک حرز در

نقب زدن و شکستن قفل منحصر نیست (فتحی، ۱۳۹۳: ج ۲، ص ۲۸۹) و از «إلا» انحصار قطع ید به «سرقه از حرز» فهمیده می‌شود.

ب. طلحه بن زید از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که ایشان از امیرالمؤمنین علیه السلام چنین نقل کرده‌اند:

«لَيْسَ عَلَى السَّارِقِ قَطْعٌ حَتَّى يَخْرُجَ بِالسَّرْقَةِ مِنَ الْبَيْتِ...؛ یعنی دست سارق قطع نمی‌شود مگر آنکه از منزل سرقت کرده باشد» (حر عاملی، همان: ص ۴۹۹).

در این روایت، به کار رفتن لفظ «بالسرقة» به معنی دزدی کردن و همچنین «من البيت» که ظهور در قفل بودن دارد، به این معنی است که اگر قفلی در کار نباشد، سرقتی که مستوجب قطع باشد، محقق نمی‌شود.

ج. ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند:

«سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْمٍ اصْطَحَبُوا فِي سَفَرٍ رَفَقَاءَ فَسَرَقَ بَعْضُهُمْ مَتَاعَ بَعْضٍ، فَقَالَ: هَذَا خَائِنٌ لَا يَقْطَعُ وَ لَكِنْ يَتَّبَعُ بِسَرِقَتِهِ وَ خِيَانَتِهِ قَيْلٌ لَهُ: فَإِنْ سَرَقَ مِنْ أَبِيهِ فَقَالَ لَا يَقْطَعُ لِأَنَّ ابْنَ الرَّجُلِ لَا يَحْجِبُ عَنِ الدَّخُولِ إِلَى مَنْزِلِ أَبِيهِ، هَذَا خَائِنٌ وَ كَذَلِكَ إِنْ أَخَذَ مِنْ مَنْزِلِ أَخِيهِ أَوْ اخْتَهَ إِنْ كَانَ يَدْخُلُ عَلَيْهِمْ لَا يَحْجِبَانَهُ عَنِ الدَّخُولِ...؛ از امام باقر علیه السلام درباره دوستان همسفری که بعضی، متاع دیگران را بدزدند، سؤال کردم. امام علیه السلام فرمودند: «چنین فردی خائن است و دستش قطع نمی‌شود؛ لکن به سبب سرقت و خیانتش، تعقیب می‌شود.» به امام علیه السلام عرض شد: اگر از منزل پدرش سرقت کند؟ ایشان فرمودند: «قطع نمی‌شود؛ زیرا فرزند از ورود به منزل پدرش منع نشده است؛ بلکه این فرد خائن است. همین حکم درباره دزدی از منزل برادر یا خواهرش نیز جاری است؛ مشروط بر اینکه وقتی بر آنان وارد می‌شود، او را از دخول در منزل منع نکنند» (همان).

علت قطع نکردن دست در این روایت، منع نشدن فرد از ورود است و این منع شدن،

ظهور در اذن در ورود دارد که مفهوم آن قطع نکردن در صورت وجود اذن می‌باشد.

د. از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است:

«... ولیس علی الطّارّ قطع إذا طر من القمیص الاعلی، فان طر من القمیص الأسفل فعلیه القطع...؛ سارقی، که از جیب کسی چند درهم سرقت کرده بود، را نزد امیرالمؤمنین علیه السلام آوردند. حضرت علیه السلام فرمودند: اگر از جیب اعلی (رویین) سرقت کرده، دست او را قطع نمی‌کنم و اگر از لباس أسفل (زیرین) سرقت کرده، دست او را قطع می‌کنم» (شهید ثانی، ۱۳۸۹ق: ج ۱۳، ص ۲۰۶؛ شیخ صدوق، همان: ص ۶۵).

بنابر قول صاحب جواهر رحمته الله، اعلی و أسفل در این روایت مفعول برای طرّار بوده و به همین دلیل است که برخی از فقیهان قائل به این مطلب هستند که جیب و آستینی که درون لباس قرار دارد، حرز است (صاحب جواهر، ۱۳۹۰: ج ۴۱، ص ۵۰۵).
ه. سکونی از امام صادق علیه السلام روایت کرده است:

«عن ابی‌عبدالله علیه السلام قال: قال امیرالمؤمنین علیه السلام: کل مدخل فیه بغیر اذن فسرق منه السارق فلا قطع فیه یعنی الحمامات و الخانات و الأرحیه...؛ از امام صادق علیه السلام نقل شده است که: امیرمؤمنان علیه السلام فرمودند: «هرگاه دزد از جایی که همگان می‌توانند بدون اجازه وارد شوند، چیزی برآید، دستش بریده نمی‌شود؛ مانند حمام‌ها، کاروانسراها و آسیاب‌ها» (حر عاملی، ۱۴۱۶ق: ج ۱۸، ص ۵۰۹).

۲-۲-۲. اجماع

افزون بر روایات یاد شده، با بررسی فتوهای فقیهان، مشاهده می‌شود که بنابر نظر اکثریت قریب به اتفاق آنها، حرز پول و جواهر، صندوق‌های قفل شده و اتاق‌هایی است که قفل‌های محکم دارد و در آبادی است. حرز لباس، کالاهای سبک و ظروف، مغازه‌ها و خانه‌های قفل شده در آبادی یا مخازن قفل شده است، اگرچه در مغازه یا خانه باز باشد.

اصطبل نیز حرز چهارپاست، در صورتی که درش بسته باشد. حتی بنا بر نظر برخی از فقیهان، حرز گوسفندان در چراگاه، چشم چوپان است. بر همین اساس، به نظر برخی از آنها، حرز کالایی که فروشنده در بازار یا کنار راه برای فروش قرار داده است، همان نگاه کردن و مراقبت فروشنده از کالایش می‌باشد (شهید ثانی، ۱۳۸۵: ج ۱۳، ص ۲۰۴). به نظر امام خمینی علیه السلام از آنجایی که محل حفظ و نگهداری اشیای گوناگون، متفاوت است، متعارف آن است که برای حفظ هر مالی، جایی مناسب آن تهیه می‌کنند (خمینی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۶۶).

از این گونه فتواها مشخص می‌شود که مسئله لزوم قرار داشتن مال در حرز جهت اجرای حدّ سرقت، به اندازه‌ای با اتفاق فقیهان روبه‌روست که بسیاری بر این مطلب ادعای اجماع نموده‌اند. صاحب جواهر علیه السلام می‌گوید:

«اعتبار حرز برای قطع ید سارق، نه فقط به وسیله نص آیات و روایات و همچنین فتاوی فقیهان، بلکه به وسیله اجماع منقول و محصل نیز ثابت است» (۱۳۹۰: ج ۴۱، ص ۴۹۹).

۳. هتک حرز در فضای مجازی

۳-۱. طرح مسئله

واژه «هک» در دنیای فتاوری چند معنای گوناگون دارد که البته این معانی با یکدیگر در ارتباط‌اند. رفع سریع و هوشمندانه یک مشکل در برنامه‌ای رایانه‌ای یا به‌طور کلی، برطرف کردن سریع نقیصه‌ای رایانه‌ای نمونه‌ای از تعاریف و معانی کمتر شنیده شده برای هک است. اما معنای مشهورتر این اصطلاح، ایجاد تغییر و تحول در یک برنامه یا وسیله به‌گونه‌ای است که افراد بتوانند به امکانات و قابلیت‌هایی که به‌طور عادی در دسترس‌شان نیست، دسترسی پیدا کنند. مثلاً برخی هکرها با سرقت اطلاعات شخصی کاربران سرویس‌های بانکداری برخط (آنلاین)، به انتقال مخفیانه وجوهی از حسابی به حساب دیگر دست می‌یابند. از این روش در فضای مجازی برای دسترسی مخفیانه به رایانه‌های شخصی و سرقت اطلاعات آنها و حتی سوءاستفاده از دستگاه‌های تحت نفوذ برای حمله

به دیگر رایانه‌ها استفاده می‌شود.

باید توجه داشت که گستره استفاده از واژه هک به دنیای رایانه منحصر نیست و افرادی با تخصص‌های گوناگون در زمینه‌هایی همچون موسیقی و نقاشی نیز آن را به کار می‌برند که این به معنی دگرگونی‌های هوشمندانه و خلاقانه فرد در آن زمینه است. اما رایج‌ترین معنی آن، همان عملی است که نفوذگران غیرمجاز (هکرها) انجام می‌دهند: آنها در فضای مجازی اینترنت به گشت‌وگذار در میان وبسایت‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای پرداخته و به شکستن قفل‌های نرم‌افزاری آنها، بازدید محتویات و گاهی نیز سرقت داده‌ها و اطلاعات دیگر کاربران می‌پردازند. همان‌طور که گفته شد، آنچه در دستگاه‌های رایانه‌ای دارای ارزش مالی است و دارایی صاحب دستگاه به‌شمار می‌آید، اطلاعات و داده‌هایی رایانه‌ای هستند که همانند دیگر اموالی که دارای ارزش مالی هستند، نیازمند امنیت و حفاظت‌اند تا از سرقت و اتلاف آنها جلوگیری شود. با اتصال دستگاه‌های رایانه‌ای به شبکه اینترنت و فضای سایبر، امکان دسترسی افراد تبهکار (که معمولاً از کاربران عادی اینترنت مهارت بیشتری در کار با رایانه و استفاده از امکانات فضای سایبر دارند) به اطلاعات نگهداری‌شده در آن دستگاه‌ها فراهم می‌شود و این افراد به حربه‌های گوناگون در به‌دست آوردن اطلاعات دیگران می‌کوشند؛ و این در حالی است که دامنه آسیب‌ها و خسارت‌های ناشی از سرقت‌های اینترنتی می‌تواند بسیار وسیع‌تر از سرقت‌های سنتی باشد؛ زیرا، در فضای سایبر، سارق می‌تواند با هک نمودن دستگاه‌های میلیون‌ها کاربر، حجم زیادی از اطلاعات و داده‌های ارزشمند آنها را در چند ثانیه سرقت کند. بنابراین، توجه به اهمیت مسئله حفاظت و تأمین امنیت داده‌ها و اطلاعات رایانه‌ای در برابر حمله‌های سایبری، که بیشتر با هدف سوءاستفاده‌های مالی انجام می‌شوند، یکی از دلایل جرم‌انگاری سرقت‌های اینترنتی است؛ زیرا در جوامع امروزی داده‌ها و اطلاعات ارزش مالی و اقتصادی دارند، هرچند که از نظر فیزیکی، ملموس و دیدنی نیستند (شاهمرادی، ۱۳۹۱: ص ۲۲).

در همین راستا، روش‌هایی برای ایمن‌سازی داده‌ها و اطلاعات کاربران فضای مجازی استفاده می‌شوند: مانند رمزگذاری داده‌ها (که به ناخوانا یا غیرقابل فهم کردن آنها

می‌انجامد)، استفاده از نام‌های کاربری ویژه هر کاربر و رمزهای عبور معتبر پیچیده و ترکیبی، تفکیک و استقرار داده‌ها روی رایانه‌های پرشمار، به‌کارگیری روش تصدیق هویت دومرحله‌ای و ایجاد چندین پایگاه داده. چنین روش‌هایی می‌توانند از دستیابی نفوذگران غیرمجاز به داده‌ها و اطلاعات دیگران جلوگیری کنند.

۲-۳. فقیه و هتک حرز اینترنتی

همان‌طور که گفته شد، فقیهان تعیین انواع حرز و مصادیق آن را، باتوجه‌به نظر عرف و تطبیق آن بر ادله، انجام می‌دهند؛ همچنین، در نظر عرف، حرز باتوجه‌به مکان، زمان، نوع مال و اشخاص، متفاوت است؛ در نتیجه انواع گوناگون هتک حرز، بالطبع نوع حرز نیز متفاوت و گوناگون خواهد بود. بنابراین، فقیه برای اینکه تشخیص دهد که در سرقت، هتک حرز صورت گرفته است یا خیر، باید به عرف آن جامعه مراجعه نموده و ببیند که نخست، آیا آن مال از نظر عرف جاری در میان مردم آن جامعه، در حرز متناسب نگهداری می‌شده است یا خیر؛ و دوم، آیا نظر عرف همخوان با ادله اعتبار حرز هست؟ همچنین، باید توجه نمود که شکستن حرز، حتی در جرایم سنتی، اعم از مادی و معنوی است. هتک حرز مادی مربوط به مواردی است که عمل، همراه با عنف باشد: مثل شکستن درب صندوق؛ و هتک حرز معنوی دربرگیرنده مواردی است که شکستن حرز بدون استفاده از عنف انجام گیرد: مثل باز کردن با کلید (گلدوزیان، ۱۳۸۴: ص ۳۶۶).

در بررسی قانون جرایم رایانه‌ای ایران مشاهده می‌شود که تفکیکی میان سرقت همراه با هتک حرز و سرقتی که دارای چنین شرطی نباشد، صورت نگرفته است و قانونگذار فقط در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در بندهای «ب»، «پ»، «ت» و «ث» ماده ۲۶۸ و همچنین مواد ۲۶۹ تا ۲۷۳ به بیان مسائل مرتبط با حرز و هتک آن پرداخته است. در این قانون، پس از تعریف حرز و واگذاری تشخیص مصادیق آن به عرف، در ماده ۲۷۱ درباره هتک حرز آمده است: «هتک حرز عبارت از نقض غیرمجاز حرز است که از طریق تخریب دیوار یا بالا رفتن از آن یا باز کردن یا شکستن قفل و امثال آن محقق می‌شود».

با بررسی عرف جاری در فضای سایبری مشاهده می‌شود که بنابر نظر عرف جوامع امروزی، قرار دادن داده‌ها و اطلاعات در فضاها و دستگاه‌هایی که ورود به آنها نیازمند به‌کارگیری نام کاربری و رمز عبور بوده و دسترسی به آنها برای همه کاربران مجاز نیست، مصداق حرز متناسب برای نگهداری از داده‌ها و اطلاعات است. البته، بسته به میزان ارزش آنها، از دستگاه‌های پیچیده‌تر و امن‌تر هم استفاده می‌گردد و گاهی هزینه‌های بسیاری برای طراحی این‌گونه فضاها انجام می‌شود؛ حتی، گاه فرد یا گروهی را مأمور کنترل امنیت این دستگاه‌ها قرار می‌دهند؛ بنابراین، در نظر عرف فضای مجازی، حرز متناسب برای نگهداری داده‌ها و اطلاعات، دستگاهی با زیرساخت‌های لازم امنیتی به‌همراه ضریب ایمنی مطلوب است. اگر این نظر عرف را معتبر و منطبق بر ادله بدانیم، برداشت اطلاعات از محل‌هایی که فاقد این شرایط باشند، سرقت مستوجب حد به‌شمار نمی‌آید. به‌دیگرسخن، اگر در سرقت‌های اینترنتی، محل نگهداری داده‌ها در وبسایت و یا دستگاه رایانه‌ای، تناسب لازم را با نوع و ارزش آن داده‌ها نداشته باشد، چنین موردی جزء سرقت‌های مستوجب حد نبوده و شرایط اجرای حد در آن کامل نیست. از این‌رو، برای اینکه اعتبار نظر عرف فضای مجازی در تعیین مصادیق حرز در فضای سایر سنجیده شود، به تطبیق آن بر ادله موجود نیاز است. برای رسیدن به نتیجه دقیق در این زمینه باید دو موقعیت را از هم تفکیک نمود:

الف. زمانی که عرف جاری در جامعه، رایانه را در کنار دیگر کارکردهای آن، مانند پردازش سریع و دقیق اطلاعات، محل مناسبی برای نگهداری برخی از داده‌ها و اطلاعات نمی‌داند؛ حتی اگر آن رایانه از ضریب ایمنی بالایی برخوردار باشد؛ مانند زمانی که شخصی اطلاعات مهم علمی، امنیتی و یا اقتصادی را در دستگاهی رایانه‌ای یا وبسایتی ذخیره می‌کند؛ در چنین مواردی، اگر این اطلاعات سرقت شوند، هتک حرز معنا پیدا نکرده و در نتیجه امکان اجرای حد سرقت نیز وجود ندارد.

ب. زمانی که عرف جامعه، رایانه را محل نگهداری هرگونه داده و اطلاعات می‌داند:

در این صورت نیز باید دو مورد را از هم تفکیک کرد: نخست، اطلاعاتی که عرف، صرف وجودش در رایانه را حرز می‌داند و دوم، اطلاعاتی که صرف وجود آن در رایانه، حرز به‌شمار نمی‌آید، بلکه برای حرز محسوب شدن آن، باید رایانه به دستگاه‌های امنیتی مناسب مانند قفل نرم‌افزاری و رمز عبور مجهز باشد (بای و پورقهرمانی، ۱۳۸۸: ص ۳۴۶).

فقیه باید نظرات عرف در هر مورد را باتوجه به ادله موجود نقد و بررسی کند و در صورت انطباق با ادله، به صحت و منجز بودن نظر عرف حکم دهد.

۳-۳. فقیهان معاصر و هتک حرز اینترنتی

مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه استفساریه‌ای را از نه تن از مراجع تقلید درباره سرقت اطلاعات سَرّی کدگذاری شده و رمزدار از شبکه‌های رایانه‌ای و رایانه‌های شخصی انجام داده است. در این استفساریه سه سؤال مطرح شده است:

الف. سرقت اطلاعات سَرّی کدگذاری شده و رمزدار از شبکه‌های رایانه‌ای یا رایانه‌های شخصی و کشف رمز آنها چه حکمی دارد؟

ب. سرقت و فروش غیرمجاز شماره‌های تلفن همراه از سوی آشنایان به تکنیک الکترونیک مرکزی آن چه حکمی دارد؟

ج. آیا باوجود دیگر شرایط، امکان اجرای حدّ سرقت وجود دارد؟

به‌جز حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، دیگر عالمی که در این استفساریه از ایشان سؤال شده، در جایز نبودن سرقت اطلاعات سَرّی کدگذاری شده و رمزدار از رایانه‌های شخصی و غیرشخصی متفق القول هستند؛ اما در جاری کردن حدّ سرقت بر سارقین اتفاق نظر ندارند. حضرات آیات بهجت^{ره}، میرزااجواد تبریزی^{ره}، محمد فاضل لنکرانی^{ره} و موسوی اردبیلی^{ره} معتقدند که جاری کردن احکام سرقت (حد) در این گونه موارد مصداق ندارد؛ ولی برخی دیگر مانند آیت‌الله سیستانی و آیت‌الله مکارم شیرازی در این باره معتقدند که حدّ شرعی باید با اجتماع شرایط اجرا شود.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در پاسخ به این استفسار به چنین مرقوم فرموده است: «بدون اذن صاحبان برنامه‌های رایانه‌ای احتیاطاً از آنها استفاده نشود». مرحوم آیت‌الله بهجت رحمته‌الله در پاسخ به این سؤال‌ها، مجازات آن را تعزیر دانسته است. مرحوم آیت‌الله میرزاجواد تبریزی رحمته‌الله، در این باره مرقوم نموده است: «چنانچه ضمن عقد بیع و یا عقد دیگر شرط شده که این کار را انجام ندهد، باید به آن وفا نماید، ولی بر وفا نکردن حد جاری نمی‌شود». آیت‌الله سیستانی در پاسخ به دو سؤال اول، چنین پاسخ داده است که «جایز نیست». او در پاسخ به سؤال سوم درباره امکان اجرای حد سرقت نیز چنین می‌گوید: «با اجتماع شرایط، باید اجرا شود». در این رابطه، آیت‌الله صافی گلپایگانی معتقد است:

«موارد مختلف است. به‌طور کلی در هر موردی که موجب تصرف در مال دیگران و یا کشف سر آنها باشد، جایز نیست و در صورتی که موجب ضرر باشد، ضمان نیز هست و اگر سرقت مالی با شرایط مقرر در بین نباشد، اجرای حد جایز نیست».

آیت‌الله محمد فاضل لنکرانی رحمته‌الله در پاسخ به این استفسار به چنین فرموده است:

«کشف اطلاعات محرمانه یا گذشته و رمزدار جایز نیست و چنانچه از این طریق ضرر و زیانی وارد شود، احتمال ضمان بعید نیست. لکن این مورد از مسئله سرقت در فقه خارج است و احکام آن را ندارد».

آیت‌الله مکارم شیرازی با تأکید بر اینکه «سرقت به‌هرحال حرام است»، پاسخ داده است:

«اگر اطلاعاتی باشد که جنبه مالکیت دارد و در عرف عقلای امروز خرید و فروش می‌شود، در صورتی که شرایط حد سرقت در آن جمع باشد، اجرای حد سرقت بعید نیست. البته این در مورد کسانی است که اموال آنها محترم است».

مرحوم آیت‌الله موسوی اردبیلی رحمته‌الله در این باره معتقد بود که: «این اعمال حرام است،

ولی اجرای حد نمی‌شود کرد و از موارد تعزیر است.» نظر آیت‌الله نوری همدانی نیز درباره پرسش‌های مطرح شده در این استفسار به بدین شرح است: «سرقّت به هیچ‌نحو جایز نیست، ولی اجرای حدّ و تعزیر منوط به نظر فقیه است» (مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه، ۱۳۸۳: ص ۴۶).

با بررسی نظرات فقیهان، مشاهده می‌شود که همه آنها در چهارچوب دو نظریه عمده و متضاد می‌گنجند: نخست، نظریه‌ای که مبنی بر تعزیری بودن سرقت‌های اینترنتی است و دوم، نظریه‌ای که بر پایه حدّی بودن این سرقت‌ها است.

۳-۳-۱. دسته‌بندی نظریات

۳-۳-۱-۱. تعزیری بودن سرقت‌های اینترنتی

مطابق این نظریه، سرقت اینترنتی از مصادیق سرقت حدّی مطرح شده در فقه نیست و نباید بر مرتکب آن حد جاری شود. طرفداران این نظریه معتقدند که سرقت اینترنتی نیز مانند سرقت فیزیکی حرام بوده و در صورت ایجاد ضرر، باعث ضمان است. با وجود این، به دلیل نبود حضور فیزیکی و استفاده نکردن از دست، که یکی از اعضای اصلی در سرقت فیزیکی است، حکم عدم جواز اجرای حد را برای آن صادر کرده‌اند. دلیل دیگری که ایشان آورده‌اند، تحقق نیافتن هتک حرز در سرقت اینترنتی است (موسوی و قربانی، ۱۳۸۹: ص ۷۱۴). حضرات آیات فاضل لنکرانی رحمته‌الله‌علیه و موسوی اردبیلی رحمته‌الله‌علیه از جمله طرفداران این نظریه‌اند.

۳-۳-۱-۲. حدّی بودن سرقت‌های اینترنتی

بر پایه این نظریه، در سرقت اینترنتی، سرقت تحقق پیدا کرده و در صورت اجتماع همه شرایط، حدّ قطع بر سارق جاری می‌شود. از کسانی که چنین اعتقادی دارند، آیت‌الله مکارم شیرازی و آیت‌الله سیستانی هستند. به نظر این دسته از فقیهان، سرقت اینترنتی می‌تواند مصادق سرقت حدّی باشد و در صورت وجود همه شرایط، حدّ قطع اجرا می‌گردد. در اثبات این نظریه می‌توان به دو دلیل تمسک جست:

یکم. انطباق تعریف

سرقّت حدّی عبارت است از «اخذ مال غیر به طور پنهانی از حرز». سرقّت اینترنتی نیز به این صورت است که کاربر بدون اجازه مالک اصلی داده‌ها و با استفاده از امکانات فضای مجازی اینترنت و شکستن قفل سایت یا دستگاه رایانه‌ای، وارد دستگاه یا سایت دیگران شده و داده‌های ارزشمندی را ربوده و به دستگاه خود منتقل می‌نماید. آیه ۳۸ سوره مائده را درباره هر دو نوع سرقّت‌های سنتی و اینترنتی می‌توان صادق دانست؛ توضیح آنکه، آیه یادشده دارای اطلاق است؛ مفسران قرآن هم در این آیه دو واژه «السارق و السارقه» را در همان معنای لغوی و عرفی اش (دزدیدن اموال دیگران) ترجمه و تفسیر نموده‌اند؛ افزون‌براین، نظرات عالمان ادبیات عرب نیز مؤید نظر مفسرین است. همچنین در روایتی که محمدبن مسلم نقل کرده است، امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «سارق کسی است که از مسلمانی چیزی را که مواظبت کرده و حفظ شده است، بدزدد.» (حرعاملی، ۱۴۱۶ق: ج ۱۸، ص ۴۸۳). علاوه بر آنکه این تعریف بر سرقّت اینترنتی نیز منطبق است، مشاهده می‌شود که در تعریف سرقّت حدّی نیز قیدی نیامده که با تمسک به آن بتوان سرقّت اینترنتی را از دایره تعریف خارج نمود؛ همچنین آنچه در سرقّت مورد نهی است، نفس و اصل ربایش مال غیر است که این عمل ممکن است به شیوه‌های گوناگون و پرشماری صورت گیرد، ولی در اصل عمل سرقّت تغییری ایجاد نمی‌شود؛ یعنی ماهیت جدیدی حادث نمی‌شود؛ بلکه تنها شیوه تحقق جرم تغییر می‌کند (موسوی و قربانی، ۱۳۸۹: ص ۷۱۶). نکته دیگر در تعریف سرقّت، مال بودن عین مسروقه است. در عرف امروز، داده‌ها و اطلاعات اینترنتی با مصادیق پرشمار آن، مال و دارای ارزش اقتصادی هستند؛ زیرا نخست، قابل خریدوفروش و مبادله‌اند؛ دوم اینکه، عرف عقلاً به آن رغبت نشان داده و مطلوب آنان است و سوم، برطرف‌کننده نیازهای مردم امروزی در زندگی مادی و معنوی‌شان هستند. بنابراین، آنچه در سرقّت اینترنتی دزدیده می‌شود، همانند سرقّت فیزیکی، می‌تواند مشمول سرقّت حدّی باشد. امام خمینی علیه السلام در کتاب تحریر الوسیله چنین می‌نویسد:

«اگر چیزی بود که ما دلیلی بر اینکه به ملکیت در نمی‌آید نداشته‌ایم، به ملکیت در می‌آید و اگر منفعت عقلایی هم داشته باشد و کسی آن را تلف کند، فرد تلف‌کننده مانند دیگر اموال ضامن است» (۱۳۸۶: ج ۲، ص ۵۷۵).

بنابراین، اصل در فقه شیعه به‌ملکیت درآمدن اشیاء است مگر در مواردی که دلیلی بر نبود ملکیت اقامه شده باشد و به‌همین دلیل درباره داده‌ها و اطلاعات رایانه‌ای می‌توان چنین گفت که اگر دلیلی بر نبود ملکیت آنها اقامه نشود، به‌ملکیت در می‌آیند.

دوم. انطباق شرایط

شرایط سرقت حدّی در بیشتر موارد به‌گونه‌ای است که با نوع اینترنتی آن تعارضی نداشته و همه آن شرایط به‌نوعی در سرقت اینترنتی نیز موجودند. بعضی از این شرایط، مانند بلوغ و عقل به سارق بر می‌گردند و اصلاً ارتباطی با اینترنتی بودن یا نبودن سرقت ندارند. برخی دیگر به مال مسروق بر می‌گردند که بخش اعظم آن اعم بوده و اختصاصی به غیر اینترنتی ندارند: مثل اینکه گفته شده شیء سرقت‌شده متعلق به دیگری باشد، محترم باشد و مال مشترک نباشد. برخی دیگر از این شرایط به محل سرقت برمی‌گردند که به‌نظر می‌رسد در ماهیت سرقت اینترنتی هیچ خللی پدید نمی‌آورند و فقط در کیفیت مجازات، از این جهت که در دارالعدل است یا در دارالحرب، ممکن است مؤثر باشند. موضوع هتک حرز نیز، که یکی از شروط مهم و اساسی در سرقت حدّی است، در سرقت اینترنتی با شکستن قفل نرم‌افزاری یا رمز عبور وب‌سایت یا دستگاه رایانه‌ای تحقق پیدا می‌کند (موسوی و قربانی، ۱۳۸۹: ص ۷۱۷). مبنای این نظر قضاوت عرف متخصصان حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، و کاربران فضای مجازی است که به تأیید فقیهان نیز رسیده است. از این رو، به‌نظر می‌رسد که با توجه به انطباق تعریف سرقت حدّی بر سرقت‌های اینترنتی و همچنین قابلیت انطباق شرایط لازم برای حدّ سرقت بر سرقت اینترنتی، نظر گروه دوم از فقیهان که به جاری نمودن حدّ قطع ید بر سارق اینترنتی قائلند، به ثواب نزدیک‌تر بوده و باید درباره سرقت‌های اینترنتی که دارای جمیع شرایط سرقت حدّی هستند، به امکان اجرای حدّ سرقت قائل باشیم.

مطابق آنچه که در عرف جوامع امروزی جریان دارد و باتوجه به معنای مشهور هک که ایجاد تغییر و تحول در یک برنامه به گونه ای است که افراد بتوانند به امکانات و قابلیت هایی که به طور عادی در دسترس شان نیست، دسترسی پیدا کنند، می توان چنین نتیجه گرفت: در سرقت هایی که در فضای مجازی اینترنت رخ می دهند، سارق بدون حضور فیزیکی در محل سرقت، به شکستن قفل وبسایت و یافتن نام کاربری و رمز عبور اقدام کرده و اطلاعات را برداشت نموده و در دستگاه رایانه ای خود ذخیره می کند و این گونه سوءاستفاده ها از مصداق های هتک حرز در فضای سایبر هستند (ایزدی فرد، ۱۳۸۹: ص ۴۹)؛ از این رو، اگر یک نفوذگر غیرمجاز به هک و شکستن قفل نرم افزارهای امنیتی یک دستگاه یا شبکه رایانه ای اقدام نماید، عمل وی را هم پایه شکستن قفل گاوصندوق، و سرقت داده ها را مانند سرقت اشیاء و اموال درون آن گاوصندوق می دانند: هم از لحاظ شیعی بودن عمل و هم از نظر جرم بودن آن.

در نتیجه، وقتی دیدگاه عرف متخصصان و طراحان نرم افزارهای امنیتی و وبسایت ها و همچنین کاربران اینترنت بر این است که سرقت در فضای مجازی با سرقت فیزیکی فرقی ندارد و شکستن قفل امنیتی وبسایت و شبکه رایانه ای مانند شکستن قفل درب مغازه یا گاوصندوق است و فقیهان نیز باتوجه به ادله موجود، این نظر را تأیید می کنند، پس چنین عملی اگر از سوی نفوذگر غیرمجاز انجام شود، مصداق هتک حرز بوده و در صورت اجتماع دیگر شرایط سرقت حدی، می توان حکم به اجرای حد سرقت بر سارق اینترنتی داد.

۴. نتیجه گیری

از مجموع آنچه گفته شد، به دست می آید که داده های فاقد مالیت از حوزه سرقت اینترنتی (ربودن غیرمجاز داده ها و اطلاعات متعلق به دیگری به صورت مخفیانه، با هر دو شیوه نسخه برداری، و انتقال داده ها و اطلاعات) خارج هستند. البته، باید توجه نمود که منظور از مالیت داشتن، رواج و مالیت آن در بازار نیست؛ بلکه ممکن است هر چند برخی داده ها

برای عده‌ای از افراد دارای ارزش مالی نباشند، ولی همان داده‌ها برای برخی دیگر از افراد از ارزش مالی برخوردار باشند. بنابراین، بهتر است این‌گونه گفته شود که موضوع سرقت‌های اینترنتی، داده‌ها و اطلاعاتی هستند که از سوی قانون و شرع حمایت می‌شوند: مواردی چون داده‌ها و اطلاعات مالی، علمی، شغلی و هرآنچه که نزد عرف دارای مالیت است (مانند حقوق معنوی) و همچنین، خدمات. به همین دلیل است که محدوده سرقت‌های اینترنتی بسیار وسیع‌تر از سرقت‌های سنتی است.

همچنین میان سرقت‌های اینترنتی و سرقت‌های سنتی تفاوت ماهوی وجود ندارد، و ارکان و عناصر تشکیل‌دهنده هر دوی آنها یکی است؛ با این قید که تنها تفاوت‌هایی که در محیط وقوع این دو جرم وجود دارد، موجب تمایز این دو نوع سرقت از یکدیگر شده است. البته، این تفاوت‌ها هم ناشی از ویژگی‌های دو فضای مجازی و سایبر است. براین اساس، اگر حکم به حدّ قطع ید در سرقت اینترنتی پذیرفته شود، برای اجرای آن باید همه شرایط لازم فراهم باشد.

یکی از شروط بسیار مهم، تحقق مسئله هتک حرز از سوی سارق است. به نظر بیشتر فقیهان، تعریف مشخصی برای حرزی که معتبر در اجرای حدّ سرقت است، در نصوص شرعی وجود ندارد؛ از این رو، تشخیص حرز بودن یا نبودن هر چیز به عرف واگذار شده است؛ مشروط بر آنکه، فقیه این عرف را با ادله تطبیق دهد و متناسب بودن آن حرز را احراز نماید. با مراجعه به عرف و رویه موجود در جامعه امروز، مشاهده می‌شود که وبسایت یا رایانه مجهز به نام کاربری و رمز عبور یا دیگر روش‌ها و دستگاه‌های امنیتی را می‌توان حرز متناسب برای داده‌های رایانه‌ای به‌شمار آورد. در نتیجه، هک کردن آن دستگاه رایانه‌ای یا وبسایت را از مصداق‌های هتک حرز می‌توان دانست و چنین نتیجه گرفت که: اگر در سرقت اینترنتی سارق اقدام به هک نمودن دستگاه امنیتی وبسایت یا شبکه‌ای رایانه‌ای نماید و قفل نرم‌افزاری آن را بشکند، اقدام به هتک حرز نموده است و برای تحقق آن نیازی به هتک فیزیکی نیست.

براین اساس، اگر به امکان اجرای حدّ سرقت در سرقت‌های اینترنتی معتقد باشیم و دیگر شرایط لازم نیز فراهم باشد، حدّ قطع ید را بر چنین سارق می‌توان اجرا نمود. این، نظری است که برخی از فقیهان معاصر، برپایه استفساریه‌های انجام‌شده (که نمونه‌ای از آن در این نوشتار بیان و بررسی شد)، تأیید کرده‌اند.

کتابنامه

۱. الهی منش، محمدرضا و ابوالفضل سدره‌نشین (۱۳۹۱)، محشای قانون جرایم رایانه‌ای، تهران، مجد، چاپ دوم.
۲. انصاری، مرتضی (۱۴۱۵ق)، المکاسب، قم، باقری، چاپ نخست.
۳. ایزدی فرد، علی‌اکبر و علی بیردهی حاجی کلا (۱۳۸۹)، «تأملی بر چالش‌های جرم‌انگاری جرائم مجازی (رایانه‌ای)»، چاپ‌شده در مجموعه مقالات اولین همایش ملی فقه و مسائل مستحدثه (نوظهور).
۴. بای، حسین علی و بابک پورقهرمانی (۱۳۸۸)، بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ نخست.
۵. بجنوردی، حسن (۱۳۸۹ق)، القواعد الفقهية، قم، دارالکتب العلمیة، چاپ دوم.
۶. حر عاملی، محمدبن‌الحسن (۱۴۱۶ق)، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم، مؤسسه آل‌البتین لإحياء التراث، چاپ دوم.
۷. خمینی، روح‌الله (۱۳۸۶ق)، تحریرالوسیلة، قم، دارالعلم، چاپ دوم.
۸. دی‌آنجلیز، جینا (۱۳۸۳)، جرایم سایبر، ترجمه سعید حافظی و عبدالصمد خرم‌آبادی، تهران، شورای عالی توسعه قضائی: دبیرخانه شورای عالی اطلاع رسانی، چاپ نخست.
۹. سالاری، مهدی (۱۳۸۹)، سرقت تعزیری و رایانه‌ای، تهران، میزان، چاپ نخست.
۱۰. سلامی، حمیده (۱۳۹۴)، بررسی و تطبیق سرقت سایبری و کلاهبرداری سایبری، تهران، مجد، چاپ نخست.
۱۱. شاه‌مرادی، خیرالله (۱۳۹۱)، بررسی جرم سرقت رایانه‌ای و تطبیق آن با سرقت سنتی در نظام حقوقی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم: مرکز آموزش الکترونیکی.
۱۲. شهید ثانی (زین‌الدین عاملی جبعی) (۱۳۸۵)، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، قم، داوری، چاپ دوم.
۱۳. شیخ صدوق (محمدرضا علی) (۱۴۰۴ق)، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه، چاپ دوم.

۱۴. شیخ طوسی (۱۴۰۰ق)، *النهاية في مجرد الفقه و الفتاوى*، بیروت، دار الكتاب العربی، چاپ دوم.
۱۵. _____ (۱۴۲۸ق)، *المبسوط في فقه الإمامية*، تهران، المكتبة المرتضوية لإحياء الآثار الجعفرية، چاپ دوم.
۱۶. صابونی، محمدعلی (۱۳۸۹)، *روائع البيان في تفسير آیات الأحكام من القرآن*، سنندج، انتشارات کردستان، چاپ دوم.
۱۷. صاحب جواهر (محمدحسن نجفی) (۱۳۹۰)، *جواهرالكلام في شرح شرايع الإسلام*، تهران، خرسندی، چاپ نخست.
۱۸. طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۴۰۳ق)، *مجمع البحرين*، بیروت، مؤسسة الوفاء، چاپ دوم.
۱۹. عالی پور، حسن (۱۳۹۰)، *حقوق کیفری فتاوری اطلاعات (جرایم رایانه‌ای)*، تهران، خرسندی، چاپ دوم.
۲۰. علامه حلی (حسن بن یوسف) (۱۴۱۳ق)، *قواعد الأحكام في معرفة الحلال و الحرام*، قم، نشر اسلامی، چاپ نخست.
۲۱. فتحی، حجت‌الله (۱۳۹۳)، *شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ (حدود)*، قم، مؤسسه دایرةالمعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم‌السلام، چاپ نخست.
۲۲. فیومی، احمد بن محمد (۱۳۷۴)، *مصباح المنیر*، قم، الهادی، چاپ سوم.
۲۳. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۴)، *بایسته‌های حقوق جزای عمومی*، تهران، میزان، چاپ دوازدهم.
۲۴. محمدنسل، غلامرضا (۱۳۹۲)، *حقوق جزای اختصاصی جرایم رایانه‌ای در ایران*، تهران، میزان، چاپ نخست.
۲۵. مرکز تحقیقات فقهی قوه قضائیه (۱۳۸۳)، «استفساریه»، *دادرسی*، ش ۴۶.
۲۶. معین، محمد (۱۳۷۷)، *فرهنگ فارسی*، تهران، امیرکبیر، چاپ دوازدهم.
۲۷. موسوی، روح‌الله و حبیب قربانی (۱۳۸۹)، «سرقتهای اینترنتی: عدالت در حد است یا تعزیر؟»، چاپ‌شده در مجموعه مقالات اولین همایش ملی فقه و مسائل مستحدثه (نوظهور).

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی